

dr Marek Borowski
Szkoła Wyższa im Pawła Włodkowica
Filia w Wyszkwowie

Przemoc w rodzinie - Violence in the family

Streszczenie:

Artykuł ten w sposób syntetyczny stara się zaprezentować pojęcie i rodzaje przemocy w rodzinie. Przemoc w rodzinie jest zjawiskiem nie nowym i powszechnym. Jej ukrywanie rodzą poważne konsekwencje tak dla dzieci jak i dorosłych. Wiedza na temat przemocy w rodzinie czym ona jest i jakimi elementami się przejawia powinna uczulić społeczeństwo na ten rodzaj niedostosowania społecznego.

Abstract:

This article gives a synthetic attempts to present the concept and types of domestic violence. Domestic violence is not a new phenomenon and widespread. Its hide raise serious implications both for children and adults. Knowledge of domestic violence, what is it and what elements of the manifest should sensitize the public to this type of social maladjustment.

Słowa kluczowe

Przemoc - akt godzący w wolność osobistą jednostki i zmuszanie jej do zachowań niezgodnych z własną wolą.

Przemoc w rodzinie - zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste powodując cierpienie i szkody.

Keywords

Violence - the act undermines the personal freedom of the individual and forcing her to behave contrary to their own will.

Domestic violence - deliberate and using superior forces of action directed against a family member who violates the rights and personal rights, causing pain and injury.

Na wstępie należy podkreślić, że przemoc odziedziczyliśmy po naszych zwierzęcych przodkach. W świecie zwierząt przemoc stosowana jest w sposób racjonalny. Zwierzę nie zaatakuje, jeżeli jest syte i nie czuje się zagrożone. U ludzi często bywa odwrotnie. Stała się ona sposobem życia. Przemoc wywodzi się z konieczności zachowania gatunku. Stosowana ona była pierwotnie w obronie życia swojego lub potomstwa, obrony własnego terytorium, zachowania dominującej pozycji w stadzie itp., więc w przypadkach wyższej konieczności. Jednak w miarę zwiększania się potrzeb człowieka zakres stosowania przemocy również się powiększał. Również przemoc w rodzinie istniała od zarania dziejów. Mężczyźni z racji większej siły fizycznej stanowili płęć dominującą. Z czasem jednak przemoc stosowana tylko w celu utrzymania przywództwa i zachowania porządku zaczęła służyć innym celom.

Przemoc rozumiana jest jako akt godzący w wolność osobistą jednostki i zmuszanie jej do zachowań niezgodnych z własną wolą. Przenosi się ona również na grunt rodzinny i jest w nim często spotykanym zjawiskiem, niezależnym od kultury, środowiska, wyznania, wykształcenia, poziomu intelektualnego czy przynależności do grupy społecznej. Przemoc w rodzinie to niewątpliwie zachowanie, które poniża jednostkę, powoduje obrażenia fizyczne, często jednocześnie naruszając w ten sposób prawo. Rzadko jest to incydent jednorazowy. Zazwyczaj staje się jednym z wielu ogniw łańcucha agresji¹.

Irena Obuchowska stwierdza, że pojęcie przemocy kojarzy się z agresją. Agresję określa się w zależności od tego czy bezpośrednie lub pośrednie przyniesienie szkody ma charakter intencjonalny lub nieintencjonalny. Podobnie jest z przemocą; nie zawsze stosująca ją osoba traktuje działanie jako przemoc, może to być w jego intencjach pomoc, skuteczna technika lub konieczny składnik wychowania, zapewniający np. autorytet lub warunki niezbędne do nauczania².

Na przykład według R. Gellesa i M.A. Strausa trudności definicyjne zjawiska przemocy wynikają stąd, że przemoc nie jest pojęciem ani klinicznym ani w ogóle naukowym, lecz politycznym, dlatego jego rozumienie będzie się zmieniało wraz ze zmianą sytuacji społecznej³. Z kolei termin „przemoc w Słowniku socjologicznym zdefiniowana jest jako: „jeden z głównych, obok groźby, środków przymusu, polegający na użyciu siły fizycznej, przez jednostkę czy grupę, często wbrew obowiązującemu prawu, w celu zmuszenia jakiejś osoby czy członków grupy do określonego działania czy też uniemożliwienia podjęcia działań lub do zaprzestania

¹ J. R. Ackerman, S. Pickering „Zanim będzie za późno: przemoc i kontrola w rodzinie, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2002, 160,

² I. Obuchowska „Przemoc w wychowaniu, „Kwartalnik Pedagogiczny" nr 4/134, Warszawa 1989, s. 28,

³ I. Pospiszyl „Przemoc w rodzinie, Wyd. Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 1984, s. 14,

wykonywania czynności już rozpoczętej- także bezprawne narzucenie władzy”⁴.

Przemocą nazywamy zatem wszelkie zachowania naruszające dobra jednostki. Jest ona stosowana przez jednostkę silniejszą lub mającą inną istotną przewagę nad jednostką słabszą. I. Pospiszyl stwierdza, że „przemocą możemy nazwać wszystkie nieprzypadkowe akty naruszające osobistą wolność jednostki, które przyczyniają się do fizycznej albo psychicznej szkody drugiego człowieka i które wykraczają poza społeczne normy wzajemnych kontaktów międzyludzkich. Zaletą tej definicji jest to, że koncentruje się ona na celowości działania człowieka, unikając jednocześnie zagłębiania się w ocenę stopnia nieprzyjaznych motywacji, które w wielu przypadkach mogą być niemożliwe do sprawdzenia, ponieważ motywacje bywają wielokierunkowe, nieświadome czy wreszcie obudowane wiarygodnymi usprawiedliwieniami. W definicji tej unika się ponadto zaliczania do przemocy zachowań przypadkowych, będących efektem nieszczęśliwego zbiegu okoliczności, jak również nieświadomych zachowań krzywdzących, ale wynikających z ludzkiej bezradności.”⁵

Szczególną kategorią jest przemoc domowa, zwana też przemocą w rodzinie, a jest to zamierzone i wykorzystujące przewagę sił działanie skierowane przeciw członkowi rodziny, które narusza prawa i dobra osobiste powodując cierpienie i szkody. Doświadczają jej nie tylko kobiety, ale także dzieci, osoby starsze, chore, a czasem również mężczyźni. „Nikt w rodzinie nie zasługuje na przemoc. Jest nieprawdą, że bite dziecko staje się bardziej posłuszne, maltretowana żona nie zdradza, a poniewierany mąż bardziej dba o rodzinę. Przemoc upokarza, powoduje cierpienie i nieobliczalne szkody, rodzi nienawiść i pragnienie odwetu, tworzy błędne koło w stosunkach międzyludzkich i wcześniej czy później odbija się negatywnie. Nie ma w tej przemocy nic takiego, co w cywilizowanym świecie przemawiałoby za jej stosowaniem.”⁶

W ogólnych zarysach wyróżnia się cztery pola badawcze dotyczące przemocy: biologiczne, psychiatryczne, psychologiczne i socjologiczne⁷. Zwykłe definicje przemocy biorą pod uwagę trzy podstawowe kryteria⁸:

- rodzaj zachowania,
- intencje,
- skutki przemocy.

Ponadto, przemoc może mieć charakter:⁹

⁴ K. Olechnick, K., Załęcki, Słownik socjologiczny, Wyd. II poprawione, Wyd. Graffiti BC, Toruń 1988, s. 167,

⁵ I. Pospiszyl: Razem przeciw przemocy, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 1999, s. 16,

⁶ I. Pospiszyl: Przemoc w rodzinie, WSiP, Warszawa 1994, s. 5,

⁷ „Społeczeństwo wobec przemocy, Raport Komitetu Badań nad Przemocą, Zbrodnią i Występkiem, Warszawa 2005, s. 8-9,

⁸ K. Kmiecik-Baran „Przemoc wobec dzieci- diagnoza i interwencja, [w:] „Przemoc dzieci i młodzieży w perspektywie polskiej transformacji ustrojowej, pod red. J. Papież, A. Płukis, Wyd. Adam Marszałek, Toruń 1998, s. 364-365,

⁹ Ibidem, s. 366,

- instrumentalny – jako środek do realizacji określonych celów,
- bezinteresowny - jako poszukiwanie zadowolenia w znęcaniu się nad innymi,
- zbiorowy,
- indywidualny.

Główne cechy przemocy są następujące: jest to proces, nie pojawia się znenacka, jest cykliczny, ma tendencję do powtarzania się, eskaluje, nie zatrzymana przybiera na sile, toczy się w wymiarze dominacja– uległość, nie jest zjawiskiem niezależnym od udziału człowieka, przejawia się w różnych formach.¹⁰

Warto również dodać, iż najczęściej wyróżniamy takie formy przemocy jak:

1. przemoc fizyczna,
2. przemoc psychiczna
3. przemoc seksualna,
4. przemocy finansowej

Przemoc fizyczna jest stosunkowo łatwa do rozpoznania. Najczęściej przyjmuje postać zewnętrznych obrażeń skóry: zranienia skóry, krwiaki, sińce, obrzęki, oparzenia, które są wynikiem bicia różnymi przedmiotami, kopania, wykręcania rąk, szarpania, ciągnięcia za ciało, za włosy, popychanie o ściany, przypalenia, kłucia, nacinania ciała, szczypania, mocnego wstrząsania ciała, rzućanie różnymi przyborami przywiązanie w celu ograniczenia swobody.

Kolejnym rodzajem przemocy występującym w rodzinie jest przemoc psychiczna. Według K. Browna i M. Herberta jest to „zadawanie cierpień psychicznych przez kontrolowanie i ograniczanie kontaktów ofiary z przyjaciółmi, szkołą i miejscem pracy, przymusowa izolacja i uwięzienie, zmuszanie ofiary do oglądania obrazów i aktów przemocy, zastraszanie, grożenie wyrażeniem krzywdy fizycznej zarówno osobie bliskiej, jak i innym, stosowanie pogroźek, szantażu, gróźb popełnienia samobójstwa, ciągłe niepokojenie, znęcanie się nad zwierzętami domowymi i niszczenie prywatnej własności.”¹¹

Przemoc seksualna jest to najczęściej wykorzystywanie dziecka w celu zaspokojenia potrzeb seksualnych przez osoby dorosłe. W hierarchii różnych form patologii społecznych jest ona najbardziej szkodliwą, odrażającą i okrutną. Mimo, że ten rodzaj przemocy jest powszechnie potępiany, wyzwała oburzenie, to jednak ma on charakter stale wzrastający. Następstwa tego rodzaju przemocy ujawniają się bezpośrednio, a także i późniejszym okresie. Należą do nich obrażenia ciała, choroby przenoszone drogą płciową, urazy, prowokacyjne zachowania seksualne, zaburzenia snu, fobie, lęki, nerwice, depresja, niska samoocena, poczucie winy, zaburzenia osobowości, zaburzenia

¹⁰ J. Mazur, *Przemoc w rodzinie, teoria i rzeczywistość*, Wyd. Akademickie Żak, Warszawa 2006, s.54,

¹¹ K. Browne, M. Herbert, *Zapobieganie przemocy w rodzinie*, Państwowa Agencja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Warszawa 1999, s. 29-30,

w późniejszym dorosłym życiu, itp. Dzieci- ofiary przeważnie długo milczą, ukrywają to co im się przytrafiło, gdyż osoba molestująca je stosuje wobec nich szantaż psychiczny lub fizyczny oraz poczucie wstydu i winy.¹² Jednakże przemoc seksualna nie dotyczy tylko dzieci. Do przemocy seksualnej zaliczamy gwałt, pedofilię i kazirodztwo. Przemocy seksualnej ulegają zarówno dorośli, jak i dzieci. W przypadku osób dorosłych ofiarami są zazwyczaj żony zmuszane do współżycia przez mężów.

Warto również wspomnieć o ukrytej formie przemocy takiej jak zaniedbywanie. Zaniedbywanie to niezaspokajanie podstawowych potrzeb biologicznych i psychicznych dzieci. Może się ono rozpocząć już w okresie życia płodowego, gdy matka prowadzi niehigieniczny tryb życia. Zaniedbywanie ma również miejsce wtedy, gdy dziecko ma zaspokojone potrzeby biologiczne, natomiast nie ma zagwarantowanej prawidłowej stymulacji poznawczej. Skrajnym przypadkiem zaniedbywania również wzrastającym w ostatnich latach bywa porzucenie dziecka z narażeniem go na utratę zdrowia, a nawet życia.¹³ Wiele dzieci maltretowanych odbierają przemoc jako coś naturalnego. Często nawet nie buntują się przeciw takiemu traktowaniu. Młodsze żyją w przekonaniu, że tak wygląda świat, a całym ich światem są przecież rodzice, dom. Starsze odczuwają wstyd za swych rodziców, których jednak mimo wszystko bardzo kochają¹⁴.

Poruszając problem przemocy w rodzinie warto zastanowić się, jakie są jej przyczyny i źródła oraz jak zapobiegać takim zjawiskom¹⁵. W oparciu o literaturę pedagogiczną można podać następujące zasadnicze przyczyny dezorganizacji i przemocy w rodzinie¹⁶.

1. postępujące procesy industrializacji i urbanizacji oraz wynikające stąd liczne społeczne skutki,
2. oderwanie warsztatu pracy od rodziny i podejmowanie pracy przez kobiety poza domem (skutek industrializacji),
3. rozwój społeczności miejskiej - szczególnie zaś środowisk wielkomiejskich - sprzyjającej anonimowości jednostek i rodziny (skutek industrializacji i urbanizacji),
4. wzrost wszelkiego rodzaju ruchliwości społecznej (skutki industrializacji),
5. zmniejszenie się liczby dzieci w rodzinie (pośrednio skutki industrializacji i urbanizacji oraz postępów wiedzy i oświaty),

¹² M. Kątna „Dziecko krzywdzone- ofiara przemocy. Materiały informacyjne KOPD, Komitet Ochrony Praw Dziecka, Warszawa 1999, s. 19-21,

¹³ D. Z. Michałek „Dziecko wykorzystywane psychicznie, fizycznie, seksualnie. Program edukacyjno-terapeutyczny dla uczniów szkół podstawowych. Wydawnictwo ARC-EN-CIEL, Kraków 2001, s. 14-15,

¹⁴ Powszechna Deklaracja Praw Człowieka uchwalona została przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 10 grudnia 1948 roku w Paryżu,

¹⁵ Z. Tyszka „Socjologia rodziny, PWN, Warszawa 2009, s. 230-231,

¹⁶ „Wybrane zagadnienia patologii społecznej, pod red. M. Jarosz, PWN, Warszawa 1975, s. 7,

6. rozwój usług zastępujących rodzinę w świadczeniach na rzecz jednostki,
7. zmniejszanie się znaczenia niektórych funkcji rodziny,
8. wygasanie starych tradycji obyczajowych, połączone z liberalizacją postaw wobec rozwodu,
9. zdrady małżeńskie i podejrzenia o zdrady (liczba zrad małżeńskich wzrasta w społeczeństwach przemysłowych),
10. alkoholizm i narkomania,
11. rozczarowanie w małżeństwie - niespełnienie oczekiwań współmałżonka, niezgodność charakterów czy uporczywa niezgodność koncepcji życia rodzinnego oraz poglądów ogólnych,
12. dezorganizację w zakresie pracy (np. brak stałych źródeł utrzymania),
13. chorobę jednego z małżonków (choroby psychosomatyczne, nerwice, psychozy i charakteropatie).

Wśród licznych zagadnień przyczyn przemocy domowej można wymienić następujące grupy:

- przestępczość,
- alkoholizm, narkomania, lekomania,
- zachowania autodestrukcyjne: samobójstwa, samouszkodzenia,
- zaburzenia nerwowe i psychiczne,
- dewiacyjne zachowania seksualne,
- inne typy zachowań dysfunkcyjnych wobec istniejącego systemu społecznego powodujące np. zwiększenie się liczby rozbitych rodzin i rozwodów zjawiska, tzw. sieroctwa społecznego.

Tab. 1. Dwuczynnikowa klasyfikacja przemocy w rodzinie z przykładami jej głównych form

	Przemoc fizyczna	Przemoc psychiczna	Przemoc seksualna
Aktywne nadużycia	Obrażenia, które nie są skutkiem wypadku Zniewolenie z użyciem siły i uwięzienie	Poniżenie. Nadużycia emocjonalne Pozbawienie środków materialnych	Kazirodztwo. Napad i gwałt
Bierne zaniedbanie	Brak opieki zdrowotnej Fizyczne zaniedbanie	Nieokazywanie uczuć Lekceważenie emocjonalne Lekceważenie potrzeb materialnych	Brak należytej opieki Prostytucja

Źródło: K. Browne, M. Herbert, Zapobieganie przemocy w rodzinie, PARPA, Warszawa 1999, s. 25.

Warto również wspomnieć w tym miejscu o przyczynach przemocy wobec dziecka, do głównych z nich mogą należeć takie zależności jak:¹⁷

- dzieci niechciane,
- dzieci nie spełniające oczekiwań rodziców,
- dzieci niejadki, płacziwe, marudne,
- dzieci nadpobudliwe, ruchliwe, sprawiające kłopoty w szkole,
- choroby i uzależnienia rodziców,
- problemy ekonomiczne,
- braki w wykształceniu i wiedzy o problemach dziecka,
- rodzice żyjący w izolacji społecznej,
- kulturowe wzorce wychowania,
- doświadczenie przemocy w dzieciństwie,
- posiadanie dzieci z różnych związków,
- urodzenie dziecka przed osiemnastym rokiem życia,
- brak kontroli własnych zachowań,
- przekazywane z pokolenia na pokolenie wzorce nadużyć seksualnych wobec dzieci,
- zaburzenia więzi między rodzicami,
- klimat przemocy i agresja w rodzinie.

Należy uwagę baczną zwrócić na model i metody wychowawcze stosowane przez rodziców oraz na ich przygotowanie do bycia rodzicem. Niestety mamy biologiczne możliwości stawania się rodzicami tylko czy mamy kompetencje wystarczające do tego by wychowywać dzieci. Niejednokrotnie nie potrafiąc tego zrobić , pomocy nie szukamy i krzywdzimy niewinne istoty. Kim my jesteśmy i kto prawo nam dał do krzywdzenia innych , bezbronnych, niewinnych pragnących poznać świat i rzeczy na nim. Czasami wystarczy zmienić podejście na nie bij mnie mamó, nie bij mnie tato, lepiej mnie przytul i przebacz za to na. Choć to tak niewiele to dla wielu tak dużo

¹⁷ Ibidem, s. 22-23,